

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ (İÜK) 5767 NUMARALI DELAİL’ÜL HAYRAT HAKKINDA

Betül COŞKUN ÇELİK

Dr. Öğr. Üyesi. Bitlis Eren Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi G.T.S. Bölümü bccelik@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6242-3485

Mesude Hülya DOĞRU

Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, mhdogru@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2963-4827

Coşkun Çelik, Betül ve Mesude Hülya Doğru. “İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (İÜK) 5767 Numaralı Delail’ül Hayrat Hakkında”. idil, 95 (2022 Temmuz): s. 1093–1101. doi: 10.7816/idil-11-95-08

ÖZ

Delâil’ül-Hayrât, içerisinde Hz. Muhammed’e ve onun ehli beytine dua ve salavat ile bir takım hadis-i şerifler bulunduran ve Şazeliyye tarikatının Cezûlîyye kolunun koruyucusu olarak kabul edilen Şeyh Cezûlî tarafından kaleme alınan bir vird ve ezkar kitabıdır. Eserin mukaddimesinde eserde yer alan salavatı düzenli olarak okuyanların çok sevap kazanacakları, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in şefaatine nail olacakları, günahlarının affına sebep olacağı, maddî ve manevî ihtiyaçlarının karşılanacağı bilgisine yer verilmiştir. Çalışmaya konu olan İÜK, A. 5767 envanter numarasına sahip olan Delâilü’l-Hayrât, kitap sanatları içerisinde yer alan tezhip sanatı özelliklerine göre incelenmiştir. Eserin serlevha sayfaları, unvan sayfası, bölüm başı tezhipleri, esma sayfaları ve hatime-ketebe sayfalarında tezyini alanların bulunduğu görülmüştür. Eser içinde bir kapalı mekânının bulunduğu bir tasvir ile Mekke- Medine tasvirlerinin bulunduğu dört varak yer almaktadır. Eserin Türk Rokokosu özellikleri taşıdığı, eserde bulunan H.1294 (M.1877-1878) tarihinin de bunu destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Eserin içindeki sayfa bölümlenmeleri bir cilt kabının zilbahar (zerbahar) formuna benzer şekilde çalışılmıştır. Müzehhibi ve mücellidi bilinmeyen Delâilü’l-Hayrât’a ait genel bilgiler ile tezhip dönemi ile ilgili bilgiler verilmiş; ehil kişi/kişiler tarafından özenle çalışılmış olduğu görülen bezenmiş alanların çizimleri yapılmış, bitkisel motifleri, durakları analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yazma eser, Delâil’ül-Hayrât, Tezhip Sanatı, Türk Rokokosu, 19.yüzyıl

Makale Bilgisi:

Geliş: 1 Haziran 2022

Düzeltilme: 14 Temmuz 2022

Kabul: 28 Temmuz 2022

© 2022 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Delailü'l-Hayrat Şâzeliyye tarikatının Cezûliyye kolunun kurucusu Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî (ö. 870/1465) tarafından derlenen bir salavat mecmuasıdır. Türkler arasında Delâ'il-i Şerîf, Delâ'i-Hayrat ve Delâ'il olarak bilinen bu risale Şeyh Cezûlî'nin birçok müridi tarafından okunmuş ve çok sayıda istinsah edilmiştir. Delâ'il sadece Şâzeliyye ya da Cezûliyye mensuplarınca değil, diğer tarikat mensupları ile tarikata mensup olmayan Müslümanlar tarafından faziletine inanılarak düzenli bir şekilde okunmuştur (Gülgen, vd., 2018: 30). Her gün, gün aşırı, dört günde ya da haftada bir olarak beş tertip şeklinde salavatı düzenli olarak okuyanların sevap kazanacakları, iyi huylar edinecekleri, dünya işlerinin düzeleceği ve Hz. Peygamberin şefaatine nail olacakları belirtilmiştir. Ehinden usulüne göre Delâ'il okunmasının öğretilmesi tavsiye edilir (Uludağ, 1994:113-114). 18.yüzyıl itibarı ile İstanbul ve Osmanlı topraklarında Delâ'ilü'l-Hayratların sanatlı kopyalarına yoğun talebin olduğu günümüze kadar ulaşan örneklerden anlaşılmaktadır. Eserin en bilinen Türkçe şerhinin Karadavudzâde Mehmed Efendi'ye (ö.1756) ait olduğu bilinmektedir. Eserin kutsal mekânlı tasvirleri günümüze ulaşmıştır (Tanındı 2019:232).

Yazma eserler, sadece metin olarak değil, kitap sanatları bezemesi bakımından da önemlidir ve tezyin edildikleri dönemin süsleme özelliklerini de yansıtır. Delailü'l-Hayratlar'ın desen programı yazıldıkları dönemin tezyini özelliklerine uygundur. Erken dönemlerden geç dönemlere kadar desen, renk ve tasarım karakteristiklerini yansıtan uygulamalar olarak çalışılmışlardır. Bu çalışmaya konu olan ve İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'na bağlı olarak çalışan Nadir Eserler Kütüphanesi envanterine kayıtlı olan İÜK. A 5767 numaralı Delailü'l-Hayrat tezyinatı bakımından Türk rokосу olarak nitelendirilen döneme ait özellikler barındırmaktadır. Nadir Eserler Kütüphanesi 450 yıllık geçmişi olan bir kütüphanedir. Üç ayrı bölümde tasnif edilmiş eserler, Türkçe, Arapça ve Farsça olarak sınıflandırılmıştır. A 5767 envanter numaralı yazma eser de Arapça olarak yazılan eserler arasında yer almaktadır. Eserin müzehhibi ve mücellidi hakkında bir bilgiye sahip olunmasa da¹ incelikli işçiliği ve sayfalarındaki desen tasarımı sanatkarlarının kendi alanlarında ehil kişiler olduklarını göstermektedir. Yazma eser, hazırlandığı dönemin karakteristik özelliklerini taşıyan önemli bir örnektir. Bitkisel motifli tasarımlarının yanı sıra natüralist üslupta çiçeklerle tasarlanmış sayfalara sahiptir. Eserin 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl boyunca Türk sanatına hâkim olan, Barok ve Rokoko tarzlarının zaman içinde gelişerek ve kendi içlerinde şekillenerek oluşturdukları Türk Rokokosu olarak adlandırılan tarzda çalışıldığı görülmektedir.

Barok ve Rokoko sanatının Türk süsleme sanatında görülmesi ve klasik bitkisel tasarımların natüralist tasarımlara dönüşümü (16. Yüzyılda ilk örnekleri Kara Memi'nin Muhibbi Divan'ında görülen erken örnekler dışında) 18. yüzyıl başına tarihlenebilir. Fransa'ya elçi olarak gönderilen Yirmi sekiz Mehmet Çelebi yurda dönüşüne kadar, imalathaneler, saraylar, sanat atölyeleri, bahçeleri gezip, rasathane ve matbaayı incelemiş; balelere ve operaya gitmiştir. Bütün deneyimleri de Fransa Seyahatnamesi (Sefaretname-i Mehmed Çelebi) isimli bir kitapta toplamıştır. Kendisinin resimlerde gördüğü ışık-gölge, perspektif (Okumuş, 2016:18). Kendisinin Fransa'dan getirdiği mobilyalar, döşemelikler, kumaşların barok ve rokoko süslemeleri Türk sanatkarları tarafından incelenmiştir. Sanatkarlar eserlerinde bu yeni tarzdaki süsleme öğelerini kitap sanatlarında, mimaride, evani grubu çini objelerde, ahşap malzemede, bakır süslemede, vb. kullanmaya başlamışlardır. Böylece Türk sanatında barok ve rokoko unsurları alanı genişleterek, yaklaşık iki yüz yıl kadar bir süre boyunca, Türk sanatkarlarının zevk, beğeni ve görüşleriyle şekillenerek uygulanır olmuştur. Tasarımlarda kullanılan başlıca motifler, akant yaprakları denilen iri ve geniş kıvrımlı yapraklar, sepet içinde çiçek buketleri, vazoda çiçekler, güllü gırlarlar, kurdeleler, fiyonklar, şua motifleri, içinden çiçekler fışkıran bereket boynuzları, sütunlar, perdeler, C ve S kıvrımlardır. Çiçek motifleri arasında en fazla gül işlenmiştir (Taşkale 2010:69). 18. yüzyılda yapılmış bir eserin bezemesinde, barok üslubun yanında klasik dönemi anımsatan motif ve bezemeyi birlikte görmek mümkündür (Aksoy 1977:129). Makale konusunu oluşturan Delâ'ilü'l-Hayrat 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl tezhip özellikleri dikkate alındığında, bu dönemlerde birbirlerinden etkilenmiş birbirinin devamı niteliğinde olan renk desen kompozisyon ve motif benzerlikleri zaman zaman klasik etkiler taşımış olmakla birlikte barok-rokoko üslubunda motiflerin yoğunlukla kullanılmış olduğu görülmektedir. Eser üzerinde yapılan motif analizleri tasarımların dönem özelliklerine sahip olduğunu göstermektedir.

Yöntem

Çalışması yapılan eser, İÜK, A. 5767 envanter numarasına ait "Delâ'ilü'l-Hayrat (dua kitabı) adlı yazma eserdir. Eserin görselleri Prof. Dr. Faruk Taşkale arşivinden elde edilmiştir. Eser fotoğrafları çizimleri

¹ 19. Yüzyılda cilt ve tezhip çalışmaları yapan sanatçılar artık mücellid ve müzehhib olarak ayrıştırılmazlar. Mücellidler aynı zamanda çalıştıkları eserlerin tezhiplerini de yapmaya başlarlar. Dolayısı ile bu eserin mücellidinin aynı zamanda müzehhibi de olduğu düşünülebilir.

yapılmak üzere görsel malzeme olarak değerlendirilmiştir. Tezhipli sayfalar belirlenerek detaylı çizimleri yapılmıştır. Detaylandırılan çizimler üzerinden dönem, motif ve desen özelliklerinin analizi yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

“Dela’il-ül-Hayrat” Yazma Eser Bilgileri

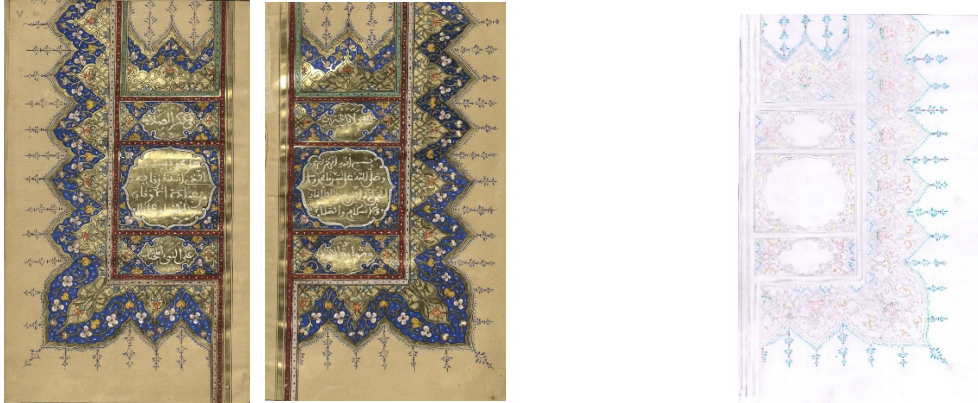
Eserin künye bilgilerinin yer aldığı tespit fişi oluşturulmuştur. Eserde yer alan tezhipli alanlar tek tek belirlenmiş ve motif özellikleri değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Tespit Fişi

Eserin Adı	Dela’il-ül-Hayrat
Müellif-Müzehhip	Kayıtlı değil
Konu:	Dua kitabı
İstinsah Tarihi:	H.1294 (M.1877-1878)
Boyut:(Dış ve iç ölçü)	(30 x 17 cm - 220 x 110 cm)
Sayfa	125
Yazı Türü:	Mağribi
Kâğıt Türü:	Aherli (Aharlı) su yollu
Cildi	Kahverengi yazma cilt
Tezhipli Sayfalar	Unvan Sayfası, serlevha, fasıl başı, esma sayfası, Mekke-Medine tasviri, iç mekan çizimli sayfa, hatime-ketebe sayfası
Teknikler	Zerendezer, klasik tezhip, minyatür,
Motifler	Natüralist üslupta motifler, bitkisel kaynaklı motifler, barok-rokoko motifler, duraklar, tığ
Renkler	Yeşil, mavi, kahverengi, sarı, altın, pembe, beyaz, mor, lacivert

Delailü’l- Hayrât’ta Bulunan Bezemeli Alanlar

Eser Serlevha Sayfası

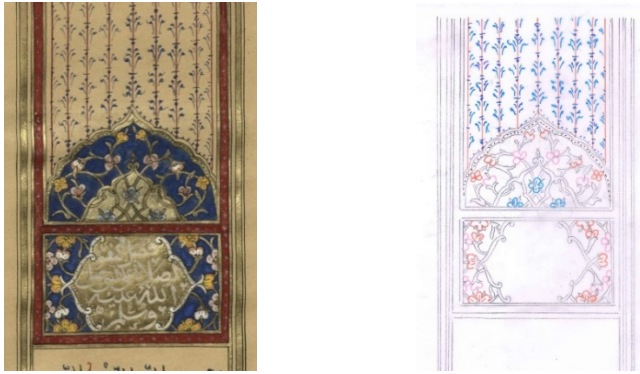

Resim ve çizim 1. Eserin serlevha sayfası

Eserin serlevha sayfası klasik tasarım ve desen unsurlarına uygun olarak şekillendirilmiştir. Orta göbek kısmında sıvama altın üzerine beyaz mürekkep ile Peygambere Salavata yer verilmiş ve yazı alanı beyaz üzerine artı işaretlerinin yer aldığı dendan iplikli cetvel ile sınırlandırılmıştır. Orta yazı alanının dört köşesi lacivert zemin üzerine turuncu ve beyaz renklerin kullanıldığı goncagüller ve pençlerle tezyin edilmiştir. Orta yazı alanının üst ve alt kısmında yatay olarak dikdörtgen biçiminde olan aynı süslemelerin yer aldığı bir yazı alanı bulunmaktadır. Bu kısımlarda yazı altın zemin üzerine üstübeç mürekkep ile yazılmış ve yazı kenarları şemse formunda beyaz dendanlı iplikler ile çevrelenerek sınırlandırılmıştır. Sağ varaktaki süsleme içerisinde üst kısımda: Kitâbü Delâilü’l-Hayrât, Orta kısmında: Bismillahirrahmanirrahim ifadesine yer verildikten sonra Hz. Peygambere salavata yer verilmiştir. Alt kısımda: “وشوارق النوار” şavâriku’l- Envâr (nurun ışıkları) ifadesine yer almaktadır. Sağ varaktaki süsleme içerisinde yer alan metinde ise üst kısımda: salavat zikirleri ifadesine yer verilir. Orta kısımda: Peygambere Salavata yer verilmiştir. Alt süslemede: “علي النبي المختار” (seçilmiş peygamber) ifadesine yer verilir. Yazının iki kenarında ½ oranında simetrik tezyinat bulunmaktadır. Tezyinat lacivert ve altın olmak üzere iki farklı zemin rengi kullanılmıştır. Zemin paftası ayırma rumiler kullanılarak oluşturulmuştur. Köşe desenlerinin tasarımlarında altın zeminli rumili alanda penç ve

gonca motiflerinden çıkan dallar helezonlar oluşturarak lacivert zemin ile bütünlük sağlamıştır. Tasarımda ayrıca penç ve gonca ile basit yapraklar kullanılmıştır. Renk olarak pembe, turuncu açık mavi yavruağzı ve beyaz tercih edilmiştir. Lacivert (beyaz renkte çalışılmıştır) ve altın zeminlerdeki (iğne perdahı olarak çalışılmıştır.) motiflerin boşluklarına doldurmak için pars benekleri (üç nokta) uygulaması yapılmıştır. Tasarımda iki çeşit ince ara suyu yapılmıştır. İlkinde bordo zemin üzerine beyaz artı ve noktalardan oluşan ara suyu yapılmış etrafına altın cetvel çekilmiş, sonrakinde pembe zemin üzerine siyah ile artı ve iki nokta biçiminde uygulama yapılmıştır. Dış kenara altın ve cetvel kuzular çekilerek dış pervaz tezhibi çalışılmıştır. Bu bölümde, iç bölümde kullanılmış olan altın zeminli ayırma rumili tasarımın dışında oluşturulan lacivert zeminli denden iplikli bölümde seberk ve düberk goncalar kullanılarak desen tamamlanmıştır. Lacivert zemin üzerinde pars benekleri iç bölümdeki gibi beyaz renkli ve yoğun şekilde serpiştirilmiş olarak yer almaktadır. Dış pervaz tezhibinin etrafı altın denden iplikli cetveller ile lacivert havalı ince denden iplikler ile çevrelenmiştir. Denden iplikler üzerine iki çeşit bitkisel tığ (tek kırmızı çizgi üzerine lacivert çizgilerden) uygulanarak desen sonlandırılmıştır (Resim ve çizim 1).

Eser fasılbaşı/ bölümbaşı tezhibi

Resim ve çizim 2. Fasıl başı/ Bölüm başı örneği

Bir numaralı fasıl/bölüm başında Mağribi hatlı yazı alanında durak kullanılmamıştır. Yazının üzerinde yatay geniş dikdörtgen formu, 1mm'lik iki altın cetvel arasında 2 mm.'lik bordo üzerine altın ile basit küçük çizgiler ile oluşan kenarsuyu süsleme ile çevrelenmiştir. Bölüm başı tezhibi alanında desen, dar kenarların ortasında yarım penç motifinden çıkmaktadır. Penç motifinden çıkan dallar goncagül motifi ve birer küçük yaprak ile bitirilmiştir. Desenin orta kısmında sıvama altın zemin üzerine beyaz boya ile uçları mihrap şekli verilerek orta kısımda yazı alanı oluşturulmuş ve üzerindeki yazı beyaz renk ile yazıldığı görülmüştür. Bu dikdörtgen alanın hemen üzerinde mihrabiye kısmı görülmektedir. Mihrabiye'nin desen kısmında sıvama altın zemin ayırma rumilerin kapalı form oluşturmaları ile lacivert zeminden ayrılmıştır. Rumi motifin araları bitkisel bezeme denilen penç, gonca ve yaprak dallarıyla doldurulmuştur. Desenin üst kısmı 1,5 mm. aralıklı içteki denden iplikli altın cetvel ve üzerinde siyah denden iplikler ile ortada bir kubbe oluşacak şekilde sınırlandırılmıştır. Lacivert havalı dendenli ipliklerin üzerine kırmızı düz bir çizginin sağ ve sol yanlarına lacivert işaretlemeler ile tığlar oluşturularak desen tamamlanmıştır (Resim ve çizim 2).

Eser esma sayfa tezhibi

Resim ve çizim 3. Esmâ sayfalarından örnekler

Esmâ sayfası Peygamber Efendimizin (SAV.) mübarek isimlerinin yazılı olduğu zikrinin haftanın belli günlerinde vird edilmesi okuma usulünde mühim bir yer tutar. Yazma eser içerisindeki on sayfada görülen esma sayfaları oldukça sade bezenmiştir. Hem yeşil hem de lacivert zeminli sayfaların olduğu esma sayfalarının yeşil zeminli örneğinde, üstte kartuşlu yazılı alanın sağ ve solunda ve alt bölümde goncalarda oluşan tasarım yer almaktadır. Kartuşlu bölümün dış bordüründe ise, bordo zemin üzerine, bordo rengin en açık tonunda, tek iplik olarak penç ve goncagüller ile şekillenen bir tasarım yer almaktadır. Lacivert zeminli desenlerin bulunduğu varaklarda ise, 1 mm. sarı altın kuzu ve 2 mm. bordo kuzulardan sonra sıvama altın ile çevrili kalın cetvel sayfa formunda dikdörtgen olarak çevrilmiştir. Hemen alt kısmında kafes formunda bölmeler ile dikdörtgen alan bölmelere ayrılmıştır. Dikdörtgenin dar ve uzun kenarlarında yeşil zeminli turuncu penç ve goncagül süslemeler yer almıştır. Orta kısımda metin alanı bulunmaktadır. Üst alanda, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e salavat getirilerek onun isimlerine (Esmâi Nebi) yer verilir. Alt alanda ve sonraki sayfalarda Hz. Peygamber'in ismine yer verilir. Sayfa düzeni bakımından on bir adet kafes formunun içine yazılmış yazıları çevreleyen altın cetveller ile yazının en dışta kalan yerlerine lacivert zemin üzerine sülyen renkte yarım goncagül motifleriyle bezemeleri tamamlanmıştır. Cilt sanatında 19. yüzyılda kullanımı artan zilbahar /zerbahar tekniğindeki kafes formu bu varaklarda kullanılmış olan bezeme ile örtüşmektedir. Esmâ sayfalarının hepsi aynı tarzda tezyin edilmişlerdir (Resim ve çizim 3).

Eser son sayfası-hatime- ketebe Sayfası

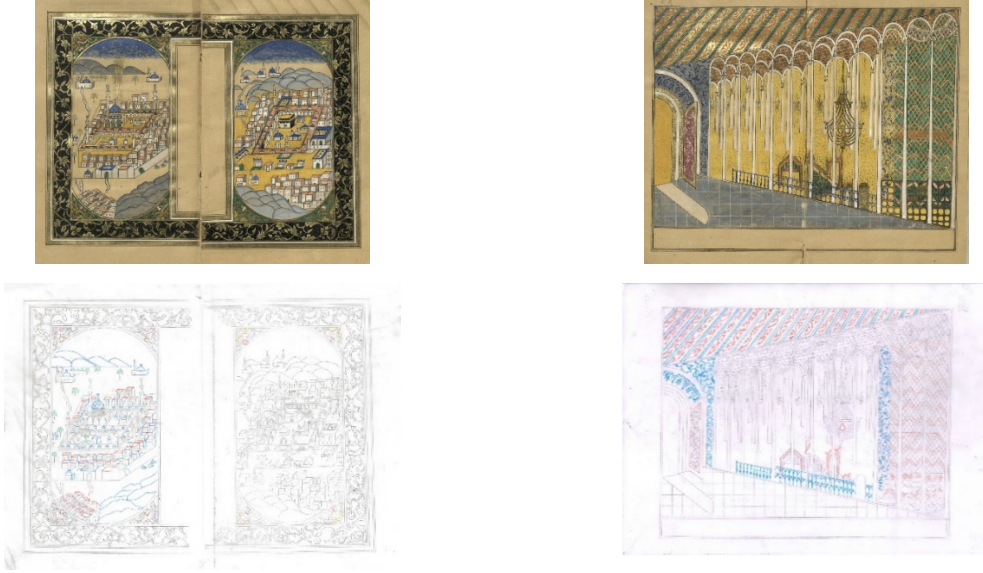

Resim ve çizim 4. Eserin ketebe sayfası

Delâilü'l-Hayrât'ın ketebe sayfasının dikdörtgen formulu sayfa düzeninde alt bölümde kalın bir dikdörtgen içerisine ortada yer alan altın renkli kafes formulu kartuşta (pafta) bir metin ve çevresinde siyah renkle çalışılmış küçük gonca ve sade yapraklar helezon olarak dolanmış şekilde yer almaktadır. Kafes formunun dışında kalan halkar deseni gonca, penç ve yapraklarla şekillendirilmiştir. Zemin üzerinde siyah renkli pars benekleri diğer sayfa

zeminlerindeki gibi serpiştirilmiştir. Üst kısımda kafes formları içindeki yazılar ve kenarda lacivert zeminli penç ve yapraklarla oluşturulan desenler, bu sayfanın esma sayfalarının ketebe sayfası olduğunu göstermektedir (Resim ve çizim 4).

Eserin tasvirli sayfaları

Resim ve çizim 5. Eserde yer alan Mekke-Medine ve Ravzatü'l Mübarek tasvirleri

Eserde bulunan tasvirli varaklar, tezyin edilmiş Delâilü'l-Hayrâtlarda mutlaka çalışılan Mekke ve Medine tasvirleridir. Bu Delail'de diğer örneklerde ender görülen ve muhtemelen Ravzatü'l Mübarek'in iç mekânı olduğu düşünülen tasvir de detayları inceliklerle işlenmiş şekilde yer almaktadır. Mekke ve Medine tasvirlerinin iki sayfasının da dış pervazları siyah zemin üzerine altınla renklendirilmiş penç, goncagül ve yapraklarla tasarlanmış, çift iplik bir halkar bulunmaktadır. Bütün motifler iğne perdahı ile parlatılmıştır. Altın renkli beyzi (oval) bir form içinde yer alan tasvirlerin köşebent desenleri ise, yeşil zemin üzerine ayırma ruminin içinde penç, gonca ve yapraklarla şekillendirilmiştir. Tasvirlerde perspektif uygulanmıştır. İki varak da mavi renkli gökyüzü ile gri renkli tepelerle sınırlandırılmıştır. İç mekân tasvirinde bulunan tezyinat perspektif kurallarına uygun şekilde yerleştirilmiştir. Tasvirde mekânın iki kat olduğu görülmektedir. İkinci katta tavan boyunca ince şeritler içinde sıvama altın zemin üzerinde tek iplik olarak devam eden sülyen renkli yapraklarla tasarlanan desenin zemininde diğer zeminlerde uygulandığı şekilde iğne perdahlı pars benekleri serpiştirilmiştir. Sol tarafta yer alan kapının yarısının görüldüğü kısımda, gülkurusu zeminin üzerinde aynı rengin en açık tonunda çift iplik penç, gonca ve yapraklarla şekillenen bir halkar çalışılmıştır. Bitkisel motiflerin bazı ipliklerinde rumi tepelikler de kullanılmıştır. Kapının üstünde, dairevi iki ince bordür içinde iğne perdahlı bir geometrik desen yer almaktadır. İnce bordürlerin üstünde daha kalın mavi zemin üzerine mavi penç ve lalelerle şekillenen bir halkar yer almaktadır. Halkarın sağında yer alan köşebentte mavi zemin üzerine mavi penç ve goncagüllerle başlayan sonra da rumilere benzeyen yapraklarla ince ipliklerle şekillenen tasarım tavana kadar devam etmektedir. Mekânın sağ tarafında düşey olarak tasarlanmış, altın tahrirli, tek iplik mavi renkli halkar dikdörtgen bir halkar varak boyunca tavana kadar devam etmektedir. Tasvirde kapıdan düşey halkara kadar devam eden alan boyunca uzanan on iki kemer arasında sekiz tanesinde düşey küçük kandiller yerleştirilmiştir. Bir büyük kandil de alt katta olduğu görülen minberin üzerine doğru uzanmaktadır. Ana zemin sarı renktedir ve zerefsanla şekillendirilmiştir. Sağ tarafta küçük bir duvar alanı kafes arkasında, yeşil renktedir. Eşit aralıklarla devamlılık gösteren beyaz-sülyen-beyaz olarak renklendirilmiş zigzag desen yeşil duvar boyunca alt kata kadar devam etmektedir (Resim ve çizim 5).

Sonuç

Çalışmanın konusunu oluşturan İÜK, A. 5767 envanter numarasına sahip olan Delâilü'l-Hayrât'ta, serlevha sayfası, ünvan sayfası, bölüm/fasıl başı sayfası, esma sayfası ve hatime-ketebe sayfasının tezhipli alanları ile dört varakta Mekke- Medine tasvirleri ile Ravzatü'l Mübarek olduğu düşünülen bir tasvir daha

bulunmaktadır. Bezemeli sayfalar incelendiğinde tezhiplerin hem natüralist hem de bitkisel olarak tasarlandığı ve bu tasarım düzeninin Türk Rokokosu olarak adlandırılan dönemde üretilen eserlerde kullanılan uygulamalardan olduğu görülmüştür. Bitkisel kökenli motiflerin kullanıldığı tek iplik ve iki iplik olarak tasarlanan halkar ve tezhip tasarımlarında penç, goncagül ve yaprak; S formu yapraklar, sade yapraklara benzer rumi motiflerin kullanıldığı görülmektedir. 19. yüzyıl tezhip özelliklerinden olan motif ve desen çeşitliliğinin azalması ve aynı penç ve yaprağın desenin tamamında tekrar edilmesi bu eserde de görülen bir durumdur (Tanındı, 1993:405). Esmâ sayfalarında bir kısmı bitkisel tasarımlı, diğerlerinin içinde yazılar bulunan on bir adet kafes formunun cilt sanatında 19. yüzyılda kullanımı artan zilbahar /zerbahar tekniğindeki bezeme ile örtüştüğü görülmektedir. Bu da eserin dönemi ile ilgili en önemli veriler arasındadır.

Resim ve çizim 6. Eserin serlevhasında ve bölüm/fasıl başında kullanılan tığlar

Bitkisel motiflerle tasarlanmış tezhiplerdeki tığlar (serlevha ve bölüm/fasıl başı tezhiplerinde) havallı dandanlı ipliklerin üzerine yapılmış kırmızı tek çizgi ile bu çizginin her iki yanına konmuş lacivert renkli işaretlemeler şeklinde çalışılmışlardır (Resim ve çizim 6).

Resim 10. Eserde yer alan durak örnekleri

Eserde şeşhane, mücevher ve helezoni şekillerinde otuz yedi adet durak kullanılmıştır. Ketebe sayfasında diğerlerinden farklı şekilde menekşe çiçeği dalı ve yaprak formu iki durak yer almaktadır. Durakların diğerleri daire formunda altın zemin üzerine çalışılmıştır. Durak motifleri yönünden zengin olmayan yazma eser sayfalarını penç motifinin çeşitli versiyonlarının oluşturduğu, sade durak motifleri altın ve renklerle işlenmiş olup eser sayfalarında yazı aralarında, aynı durak motiflerinin tekrar edildiği görülmektedir. Eserde tezhipli sayfalardan unvan sayfasında iki, bölüm/fasıl başı sayfasında üç, ketebe sayfasında beş durak kullanılmıştır. Eserin diğer sayfalarında toplamda yirmi yedi durak yer almakla birlikte bunlardan on altı tanesi aynı daire formu silme altın üzeri lacivert tahrirle helezoni yapılarak dörtkenardan noktalar konulmuştur. Duraklardan iki tanesi aynı daire formu silme altın üzeri yeşil damla boyama ile yapılmıştır. Sayfalarda kullanılan diğer on dokuz durak birbirinden farklı şekillerde uygulanmıştır (Resim 10).

Sonuç olarak; incelenen Delâilü'l Hayrât, müzehhibi ve mücellidi bilinmese de bezemeli desen, üslup, renk, motif ve diğer bütün özellikleriyle tam olarak 19. yüzyılda Türk Rokokosu örnekleri arasındaki eserlerle benzerlik gösterdiği ve yazma eserin bütününde ince bir işçiliğin uygulandığı görülmüştür.

Kaynaklar

- Gülgen, Hicabi, Güler, Semra. "Osmanlı Devletinde Klasik Dönem ve Sonrasına ait Delailü'l Hayrat minyatürlerinde Değişim." *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD)* 3(1) 2018: 29-60.
- Okumuş, Asiye. *Türk Süsleme Sanatlarında Barok ve Rokoko*. İlke Kitap, 2016.
- Tanırdı, Zeren. *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1993.
- Tanırdı, Zeren. *Yazıda Ahenk ve Renk Cilt 1, Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Sanatlı Kitaplar Belgeler ve Hüsn-i Hatlar*. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayını, 2019.
- Taşkale, Faruk, "Tezhip Sanatında Geçmişten Günümüze Bir Yolculuk", (Editör, M. Turgut Doğan) *Geleneksel Türk Kitap Sanatları Bugünün Ustaları* İstanbul: 2010.
- Uludağ, Süleyman. *Delâilü'l-Hayrât*, TDV İslam Ansiklopedisi, 1994.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/delailul-hayrat>

ABOUT DELÂİL'ÜL HAYRÂT WITH INVENTORY NO. A.5767 IN THE IU (ISTANBUL UNIVERSITY) LIBRARY

Betül COŞKUN ÇELİK, Mesude Hülya DOĞRU

ABSTRACT

Delâil'ül-Hayrât is a book of dhikr and commemoration written by Sheikh Cezûlî, who is accepted as the protector of the Cezûlîyye branch of the Shazeliyya sect, which contains prayers and salawat and some hadith-i sherîfs for the Prophet Muhammad and his family. In the preface of the artwork, it is stated that they who regularly read the salawat in the artwork will gain a lot of good deeds, they will receive the intercession of the Prophet (pbuh-peace be upon him), their sins will be forgiven, and their material and spiritual needs will be met. Delâil'ül-Hayrât, which is the subject of the study, has an inventory number of A. 5767 of the IU Library, has been examined according to the features of illumination art in the book arts. It has been observed that there are areas of ornamentation on the book's binding, heading pages, caption page, section head illuminations, names pages and hatime-ketebe pages. In the artwork, there are a depiction with an indoor space and four foils with depictions of Mecca and Medina. When the decoration of the artwork is examined, it is seen that the artwork has Turkish Rococo features from the details and the history of H.1294 (G.1877-1878) in the artwork also supports it. The page divisions in the artwork are studied like the zilbahar (zerbahar) form of a binding container. General information about Delâil'ül-Hayrât, of which illuminator and bookbinder is unknown, and information about the illumination period are given; drawings of the decorated areas, which seem to have been carefully studied by competent person(s), are analyzed, and their motifs, pauses are analyzed.

Keywords: Manuscript, Delâil'ül-Hayrât, Illumination Art, Turkish Rococo, 19th century